

UPPSALSKA KATEDRALA.

Spisala Mara Gregoričeva.¹

Najznamenitejša ogledovalna točka mesta Uppsale je brezdvomno njena stolna cerkev. To svetišče je istočasno po svoji obsežnosti največje v vsej Skandinaviji.

Razprostira se uppsalska katedrala — ki je 118 m visoka in ravno toliko dolga — na nekoliko vzvišenem ozemlju sredi mesta.

Zidati so začeli to stavbo že l. 1280., toda zidali so jo celih 155 let, tako da je bila blagoslovljena šele l. 1435. Poslopje je bilo prvotno — po severnofrancoskem vzoru — zidano v izključnogotskem slogu, vendar je ob večkratnem popravljanju marsikaj izgubilo na lepoti tega sloga, zlasti po ogromnem požaru, ki je l. 1702. neusmiljeno plapolal nad Uppsalo. Prelepi dom ima razen cele množice olepševalnih stolpičev tri veličastne zvonike, izmed katerih nudi eden zavetje nič manj nego peterim zvonovom.

Uppsalska stolna cerkev ima tri vhode, ki so s toliko umetnostjo obokani, da ko stojiš tik orjaške cerkve, ne veš takoj, kateri bi bil glavni, saj stoji vsak posamični sredi krasnega pročelja.

Zategadelj se ti trije vhodi razlikujejo že po svojem imenu. Nasproti (glavnemu) oltarju je zahodni ali västra portalen. Eden izmed stranskih ali severni vhod se imenuje norra portalen, dočim nosi drugi, stranski, oziroma južni vhod ime södra portalen.

Vsi ti vhodi, ki so iz apnenika, vzbujajo svojo pozornost tako, da ne moreš mimo, ne da bi jim posvetil trenotek zanimanja.

Najstarejši je južni portal, ostala dva sta bila dodana v 15. stoletju.

Okrasil je te portale s svojo umetnostjo domači kipar Th. Lundberg.

Z ozirom na kras in veličast zasluži prvenstvo izmed teh vhodov gotovo takozvani södra portalen. — Sredi njega se dviga kamnit podboj, na katerem stoji pod baldahinom cerkveni patron, svetnik Lavrencij, dočim ga okrožajo v vzdolbinah kipi: Davida, Mozesa, Arona in Elije. Nad obokom tega portala se v vsej svoji glorioli dviga Kristusova oseba v pozi tolažnika. Duri so ozaljšane s šestimi okroglimi reliefi, predstavljajočimi prve dni stvarjenja.

¹ Gospodična pisateljica se je baš povrnila s potovanja s Severnega tečaja. Op. ured.

Ostali reliefi te spominjajo dvanajstih patriarhov in ravnotoliko apostolov. Zaključek umetniškega užitka, ki ti ga nudi ta vhod, tvorijo zopet štirje kipi, ki so postavljeni v kamnitih dolbinah in ki predočujejo sv. Henrika kakor škofa, neko kronano žensko, vojščaka in redovnico. Pod kipi so vtisnjeni reliefi iz dobe stvarstva in dobe Abrahama.

Da si more prijazni čitatelj vsaj deloma preočiti veličino uppsalske bazilike, naj omenim, da je v njeni notranjščini nič manj nego sedem cerkvenih ladij. Ko sem vstopila v to cerkev in se ozrla občudovalnim pogledom preko množice stebrov, mi je trenutno prišel v spomin z ozirom na svoje razkošje toliko proslavljeni nekdanji jeruzalemski tempelj.

Vse te ladje, ki se s svojimi marmornatimi mejniki razprostirajo po svetišču, kot brezšumni drevoredi, imajo svoja posebna imena.

Severni in južni portal združuje povprečna ladja (Tvärskpeppet).

Od središča povprečne do zahodnega vhoda se vije srednja ladja (Langhusets midtskepp).

Obe stranski, ki sta srednji v levo in desno, nosita ime södra sidoskeppet in norra sidoskeppet.

Od središča povprečne proti oltarju vodi ladja kronanja (korets midtskepp), ki stoji med obema stranskima (sidoskepp).

Najveličastnejšo izrazitost sedmerim ladjam pa dajejo marmornati stebri, ki jih omejujejo.

Samoobsebi je umevno, da vsebuje sleherna ladja svojo važnost.

Ladja kronanja je zadobila svoj pridevek, ker so do vlade kraljice Ulrike Eleonore bili v njej kronani vsi dotakratni švedski vladarji.

Povprečna ladja te v svoji sredini opozarja na spominsko ploščo v tlaku, oziroma na grob luteranskega škofa Olafa Rudbecka (1727). Srednjo ladjo diči divno mojstrsko delo: prižnica v baročnem slogu, ki izraža v ozadju umetniško izrezljane reliefe. V tej ladji, ki ti podaja najlepši razgled po templju, imaš priliko stopiti ob grobišče velikega švedskega naravoslovca Karola Linnéja, ki je, kakor znano, razen drugega z učenjakom Celzijem konstruiral stostopinjsko skalo toplomera.

Stranske ladje pa te vodijo pred šestnajstero kapelic. Zanimati te utegnejo te prostornine že

zato, ker so bile v dobi — ko je bila ta cerkev še v oblasti rimskokrščanstva — posvečene posameznim svetnikom, dočim so se po reformaciji izpremenile v grobnice. V njih spé nevzdramno spanje kralji in kraljice, razni vojskovodji, kraljevski namestniki, cerkveni dostojanstveniki in cela vrsta oseb, ki so si priborile s to in ono dobrodelno zaslugó najčastnejši spomin.

Najstarejša je grobnica Gustava I., ki je bila v srednjem veku kapela Marije Device. V tej kapelici zapaziš že od daleč srednjeveški gotski grb kraljevske dinastije Wasa.

Stene te razkošno odičene kapele so ozaljšane z okraski renesančnega sloga. Tudi okenske šipe podajajo izmed vseh v cerkvi najzanimivejše podobe in risarije.

Ta kapela se imenuje Gustavova, ker so z letom 1560. prepeljali vanjo trupla kralja Gustava I. in njegovih obeh soprog. Zato je tudi kamniti sarkofag tako izdelan, da vidiš na njegovem pokrovu postavó mrtvega vladarja sredi obeh žena.

Kar pa je v tej grobnici najmikavnejše, je sedmero fresko-slik, ki v krogu kapele predočujejo najznamenitejše dogodljaje iz vladarjevega življenja; tako n. pr.: Gustav sprejme iz rok obeh bratov in poznejših luteranskih svetnikov Olafa in Lavrencija Petri sveto pismo v švedskem prevodu. — Kraljev sijajni prvi prihod v Stockholmu. — Kralj pozdravlja posamezne stanove itd.

Razen teh kraljevskih ostankov počivajo ob straneh grobnice tudi kosti raznih cerkvenih mogotcev in posvetnih plemenitašev. Ker se razprostira Gustavova kapela za oltarjem, naj omenim, da stoji tik stene za njim železno pregrajena omara; v njej je shranjena vladarjeva krona iz bakra, vsa posuta z dragulji, in kosti domačega švedskega svetnika Erika.

Gustavovi kapeli najbližja je takozvana Finstarum. Imenuje se ta grobnica tako, ker ležita v njej okostji staršev sv. Brigite. Le-ti so namreč živeli in umrli v Finsti v provinci Upplandiji. Oče imenovane svetnice je bil v tem mestu višji sodnik do leta 1328. Oba roditelja sta vdolbena na pokrovu marmornate krste v takratni narodni noši. Preobširno bi mi bilo opisovanje vseh grobnic, dasiravno je v sleherni zapečaten kosček zgodovine, vendar ne morem si kaj, da bi ne opisala še sledeče kapele: To je grobnica kralja Ivana III. in njegove soproge Katarine Jaggelonice. Vsa ozaljšana je s stukaturno ornamentiko; podal pa ji je to razkošnost Ivan III. že za časa svojega življenja.

V njej sta postavljena dva spomenika, oziroma dva sarkofaga posebej. Na eni krsti je videti

vojščaka v oklepu, ki predstavlja kralja Ivana. Nad njim se razprostira kamnito ostrešje z alegoričnimi slikami. Ta baldahin podpirajo štirje stebri iz pristnega korintskega marmorja. Ob straneh spomenika so reliefi, predočujoči važne vojne dogodke, dočim se razteza nad spomenikom krasna slika, ki predstavlja mesto Stockholm v l. 1500. Ta spomenik je bil dovršen že l. 1593. v mestu Gdanskem, toda ker ga osebe, ki so ga naročile, niso mogle takrat poplačati, ga je baje mestna uprava ali občina oddala Švedski šele l. 1780., in le zaslugi Gustava III. je pripisovati, da je s tem letom dospel v uppsalsko baziliko, oziroma v grobnico, za katero je bil namenjen.

Spomenik kraljice Katarine je obsežen marmornat obok, ki sloni na dveh stebrih. Na oboku je izpostavljenih šestnajstero grbov iz njenega pradedja, izmed katerih so štirje napol razpadli. Nad obokom se blesti srebrna krona, ki ji jo je podaril njen soprog l. 1583.

Vzporedno z gori omenjeno fresko-sliko se razprostira nad tem grobom podoba, predočujoča mesto Krakov.

Najmarkantnejšo pozornost zasluži v tej evangelijski cerkvi gotovo takozvana zakladnica. V letej je v steklenih omarah shranjena najsvetčanostnejša cerkvena oprema, cerkveni in posvetni nakit, vojne, deželne in cerkvene zastave.

Med cerkvenimi oblekami je prav dobro ohranjena ona, ki jo je nosil ustanovitelj uppsalskega vseučilišča, škof Jakob Ulfsson, ki je umrl, sto let star, l. 1521.

Vsakega, zlasti pa tujca Slovana, utegne v zakladnici zanimati dragocena škofovska palica in cerkveni plašč rimsko-katoliškega dostojanstva, ki so ju luterani ugrabili Poljakom.

Nemalo pozornost ti vzbujata med drugim razcefrana tkanina, katero je sicer razjedel molj časa, ni ji pa mogel odvzeti bleščobe, ki ji ga prizadevajo pristni biseri, všiti vanjo. Ta odrezek je nekdanji posvetni nakit sv. Brigite.

Razkošna oprema in bogat lišp kraljice Margarite pa goji svojo znamenitost že zato, ker je to edina cela ženska obleka iz srednjeveške dobe, ki jo Skandinavija vobče lahko nudi na ogled.

Izmed posvetnih haljin so velike veljave za zakladnico moški plemenitaški kostumi, ki so jih nosili tik pred svojo smrtjo plemiči Sture, ki so bili l. 1567. v uppsalskem gradu pomorjeni. Vsa ta ogromna zbirka, ki je kulturnohistorične vrednosti, obstaja povečini iz cerkvenih predmetov, ki si jih je v razni dobi in na raznih krajih domačije in tujine nabavila Švedska bodisi z nakupom, bodisi z ugrabljenjem o priliki bitke ali pa

dobivša jih v dar. Nekateri predmeti segajo celo v 12. stoletje, toda vsi kažejo, na kaki stopnji umetnosti je stalo že takrat vezenje v zlatu in srebru.

Omeniti mi je končno, da je cerkveni kor ozaljšan s fresko-prizori, dočim je na oltarju, ki ga okrožujejo različne podobe iz svetopisemske zgodovine, vrisana postava Kristusova sredi svojih apostolov. Ob vznožju vseh teh podob so celi zbori angelov, svečnikov in švedskih reformatorjev.

Pred oltarjem visi 22 $\frac{1}{2}$ kg težak srebrn lestenec, ki ga je poklonila Ebba Leijonhofvud, vdova umorjenega plemiča Svante Sture, ki ima tudi svojo grobnico v obližju oltarja.

Pod oltarskimi stopnicami je grob prvega luteranskega knezonadškofa Lavrencija Petri z letnico 1573.

K zaključku tega opisa naj še opomnim, da izmed navedenih in navedenih spomenikov, ki povečujejo lepoto in bogastvo te cerkve, slovi

posebno še mojstrsko delo italijanskega kiparja Angelinija. Ta spomenik, ki krasi večno počivališče knezonadškofa K. Fr. Menanderja, umrlega l. 1786., predstavlja žensko osebo kot simbol vere, dočim izraža relief pod njo pokojnika samega, kako sprejema genija znanosti in umetnosti.

Ostalim cerkvenim marmornatim okraskom, kakor n. pr. stebrom, se pač pozna, da so nekoč nosili razne kipe. Ti kipi so se tekom časa ali sami poškodovali, ali bili stebrom odvezeti.

Reliefi na podbojih — katerih simbolizacije žal ne poznam — pa kažejo še vedno svoj nekdanji kras. Tako so n. pr. še prav razločno izražene kamnite vzdolbenosti: dva boritelja, čarovnica in netopir, vinska trta in razne živali, kakor zmaj, lev in opica.

Toliko bodi povedano o cerkvi, ki sicer ni najstarejša, a o kateri lahko iz prepričanja trdim, da je gotovo najlepša in najznamenitejša izmed vseh stolnih cerkva v Skandinaviji.

ČRTOMIR IN BOGOMILA.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

V.

Bridka razočaranja in prevare je rodila beseda gospe Svetlinove, ko je šla jasna in glasna po mestu: Ni res, da se je zaročila moja hčerka z dr. Črničem. — Dolgi obrazi upnikov, sirove terjatve, porogljivi pogledi onih, ki so pozdravljali Nika z vnelo dan poprej, zasmeh prijateljev — so bili nasledki tiste besede. „Zdaj si pa na vrhu... Z vsem svojim doktoratom nisi vstanu premkniti stare Ljubljancanke iz njene pozicije,“ je očital Pepič. — „Kaj pa tvoja zaročenka?“ so povpraševali po kavarnah, po cestah, kjerkoli se je pokazal. Vsa Ljubljana, licemerska in hinavska, se je izpremenila v zasmeh, ki se je režal iz vsake hiše, izza vsakega ogla. Hahaha! Slavni naš pisatelj! Spiši zdaj elegijo na svoje dolgove, ogiblji se upnikov! — Kratko te je odločila, kaj, Niko? — „Ne rečem — ako bi izpremenili svoje nazore.“ — Ženska, zabita in okorna, ne, ti ne veš, kaj govoriš! Svoje nazore? Radi tvoje hiše?... Bila bi rekla, da... Še žal ti bo. Bila bi mi sledila, Helena! Bila bi mi dala upanja — in polagoma bi me pridobila. Četudi ne bi postal pobožnjak — branil ne bi tebi,

Helena, čutiti in moliti po svoje. Tako pa naj bo vse k vragu, vse prokleta! —

Ha! Ropot v veži... Roka, ki je v zadregi, trka na kuhinjska vrata. Vzklik... potem tiho šepetanje... Gotovo zopet kak upnik. In uboga mati ga prosi, šepetaje, da bi ne slišal sin. Dvignil se je Niko v postelji in poslušal, grizel si je usta ob materini tožbi:

„Kako je, gospodična?! Usmili se Boгу! Bojim se, da se mu ne zmeša. Tako je iz sebe... Saj sem mu dejala: Delaj! Nikdar ti ne da ona bogatinka svoje hčere. A kaj je njemu moja beseda? Zdaj vidi in čuti, a čutim tudi jaz... Sram me je stopiti iz veže. Dokler se je govorilo, da dobi Niko bogato Svetlinovo, so se mi odkrivali mesarji in trgovci: ‚Gospa Črnička, želite še kaj?‘ — Branjevke so me vabile, znanke so me ustavljale... Zdaj pa se mi posmehujejo po trgu: ‚No, Črnička, kdaj dobite bogato nevesto? Tisočaki, da! Gleda naj rajši Vaš fant, da dobi pridno dekle, ki bo znalo kaj zaslužiti...‘ In trgovec in mesar me opominjata pred ljudmi: ‚Ne pozabite, Črnička!...‘ A jaz, jaz hitim, da se izgubim med ljudmi; zdi, se mi, da sem hudodelnica... In vse to morda